

RAPPORT

De veiligheidsmonitor als contextualiseringsinstrument : een kennismaking met de vragenlijst

Onderzoeksverslag in kader van het AGORA-project 'Contextualisering van
criminografisch materiaal voor lokale doeleinden

Onderzoeker : Steven Lauwers

Promotor : Prof. E. Enhus

1	Inleiding	p. 3
1.1.	Ten geleide	
1.2.	Ontstaan en doel van de veiligheidsmonitor	
1.3.	Aanlevering van de data	
2	Analysemogelijkheden van de veiligheidsmonitor	p.8
2.1.	De frequentie van slachtofferschap	
2.2.	Socio-demografische determinanten van slachtofferschap	
2.3.	Slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens	
2.4.	Beoordeling van de politie en buurt	
2.5.	De verborgen criminaliteit	
2.6.	De pleegplaats en het victimisatierisico	
2.7.	De contextualisering van de meting	
3	Besluit en aanbevelingen	p.39

1 Inleiding

1.1 Ten geleide

Dit rapport is tot stand gekomen binnen het onderzoeksproject 'contextualisering van criminografisch materiaal voor lokale doeleinden', dat deel uitmaakt van het grote AGORA-project. AGORA is een permanente opdracht van de Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele aangelegenheden. De doelstelling van AGORA is het bevorderen van de kwaliteit van de socio-economische databanken bijgehouden door de federale instellingen en die kunnen gebruikt worden in het kader van wetenschappelijk onderzoek, of door een breder publiek. Het project 'contextualiseren van criminografisch materiaal voor lokale doeleinden' dat in 1999 is gestart in opdracht van de Federale Diensten voor Wetenschappelijk, Technische en Culturele aangelegenheden, had als doel de *mogelijkheden tot contextualisering van criminografisch materiaal* te onderzoeken.

In België bestaat dat *criminografisch materiaal* enerzijds uit het materiaal verzameld via een tweejaarlijkse slachtofferbevraging, de veiligheidsmonitor, en anderzijds uit gegevens van de Geïntegreerde Interpolitionele Criminaliteitstatistieken (Gics).

Contextualisering impliceert volgens Van Kerckvoorde (1992) onder meer dat -voor zover zinvolle bevindingen (inzake delictpatronen) worden gerelateerd met, en uitgedrukt worden in verhouding tot, de omvang en structuur (leeftijd, geslacht, verblijfsstabiliteit) van de relevante bevolking, met ruimtelijke kenmerken van het territorium, met ontwikkelingen in het wagenpark en het aantal autobezitters, met de uitdrukking van de schade in termen van koopkrachtverlies, met de prioriteitsstelling binnen de strafrechtsbedeling, met de evolutie van het wettelijke instrumentarium. We zien dat volgens deze definitie 'contextualiseren' een ruim begrip is, waarin het analyseren van de ongelijke verdeling van slachtofferschap centraal staat. De ongelijke verdeling van slachtofferschap die men in criminografisch materiaal vaststelt, kan echter twee duidelijk onderscheidbare oorzaken hebben. Men kan dus ook spreken over twee dimensies in het contextualiseren. Enerzijds zijn er de ongelijke sociaal-demografische kenmerken die het slachtofferschap zelf ongelijk beïnvloeden, maar anderzijds zijn er ook factoren die **de meting van** slachtofferschap ongelijk beïnvloeden. Met betrekking tot enquêtes zijn dat vooral het effect van de cultuur van de respondent (wat beschouwt men als criminaliteit?), het effect van de

methode van bevraging (telefonisch, deur-aan-deur,...), en het effect van vragenlijstkenmerken (hoe worden vragen ingeleid, geschaald, ...?).

In dit rapport willen we een beknopt overzicht geven van de verschillende mogelijkheden tot contextualisering van de veiligheidsmonitor. Hiervoor werden binnen de victimologische literatuur de belangrijkste centrale concepten en hypothesen geïdentificeerd en nagegaan in welke mate de resultaten van deze monitor kunnen dienen om ze te onderzoeken.

Verder vergelijken we de gegevens verzameld door de veiligheidsmonitor met de gegevens die voortkomen uit de Gics. Daarbij gaan we de sterke en zwakke punten van de beide databronnen na.

‘Voor lokale doeleinden’

Traditioneel wordt een crimineel beleid gevoerd vanuit een dader-perspectief : hoe kan men voorkomen dat individuen delicten plegen? Daarin lijkt verandering te zijn gekomen met de toenemende aandacht voor het slachtoffer van criminaliteit. Vooral de opkomst van de slachtofferschapenquête heeft duidelijk gemaakt dat de beheersing van criminaliteit ook vanuit een slachtoffer-perspectief kan worden nagestreefd.

Dit rapport richt zich in de eerste plaats tot de lokale beleidsvoerders (burgemeesters, korpschefs,...) die hun beleid willen onderbouwen met empirische informatie verzameld aan de hand van een lokale monitor. Het is de bedoeling dat deze tekst daartoe kan bijdragen, door een overzicht te bieden van de mogelijkheden van een lokale veiligheidsmonitor kan bieden voor het lokale beleid. Deze tekst biedt geen systematische besprekingen van onderzoeksbevindingen van een bepaalde veiligheidsmonitor ; wel reikt zij op een gestructureerde manier voorbeelden van mogelijke analyses aan, waarbij de lokale beleidsvoerder zelf zijn of haar kennis van de specifieke kenmerken of omstandigheden van de stad of gemeente kan aanwenden. In het actie-onderzoek rond de veiligheidsmonitor (2000) gaven zowel de analisten als de lokale beleidsmakers veelvuldig aan dat er een grote kloof is tussen onderzoek en beleid. Deze tekst probeert die kloof te dichten. Daarnaast bevat het verslag ook een aantal bedenkingen bij de wijze waarop de vragenlijst inhoudelijk vorm krijgt, bedenkingen die die ook voor het CGF interessant kunnen zijn om eens door te nemen.

De analysevoorbeelden in dit draaiboek werden geput uit de federale slachtofferschapenquête. Aangezien er bij de bevraging in 2000 nieuwe variabelen werden opgenomen leek het ons best met de meest recente vragenlijst te werken. De lokale monitoren 2000 waren bij de aanvang van dit onderzoek nog niet ter beschikking.

We tonen aan dat uit zeer eenvoudige analyses reeds een aantal interessante vaststellingen naar voren kunnen komen. We moeten er immers rekening mee houden dat het aangesproken publiek meestal zelf weinig of geen ervaring heeft met het uitvoeren van statistisch onderzoek. Daarom worden in dit rapport ook zo veel mogelijk statistische technieken worden aangewend die voor iedereen intuïtief begrijpbaar en hanteerbaar zijn¹. Op die manier hopen wij dat dit onderzoeksverslag de drempel naar statistisch onderzoek zal verkleinen bij een 'breder' publiek, en dat dit verslag enige inspiratie kan bieden aan de lokale beleidsmaker inzake de actieve aanwending van de veiligheidsmonitor. Voor diegenen die -statistisch gezien- verder willen gaan, verwijzen we verder naar de gespecialiseerde literatuur.

1.2. Ontstaan en doel van de veiligheidsmonitor

Sedert 1997 wordt op initiatief van de Minister van Binnenlandse Zaken een bevraging van de bevolking gehouden over thema's die verband houden met veiligheid. Aan de hand van een uitgebreide – telefonisch afgenomen - vragenlijst wordt in de eerste plaats gepeild naar het slachtofferschap van de Belgische bevolking. Daartoe werd een steekproef getrokken van 1500 personen. In 1998 wordt de veiligheidsmonitor herhaald en voor het eerst op twee niveaus afgenomen : enerzijds is er een federale bevraging, anderzijds zijn er de lokale (gemeentelijke) bevragingen. In 1998 en 2000 werden in een aantal gemeenten ook een aantal buurtmonitoren afgenomen, doch dit initiatief werd stopgezet voor de volgende bevraging in 2002. De lokale monitoren worden enerzijds georganiseerd in gemeenten met een Veiligheids- of samenlevingscontract, en anderzijds in gemeenten zelf voor de financiering instaan. In 1998 werd in 43 gemeenten een lokale monitor afgenomen, in 2000 waren dat 51 gemeenten.

Eén van de grote verwachtingen bij het opstarten van de slachtoffersenquête was een betrouwbaardere beeld te krijgen van de criminaliteit dan hetgeen we verkrijgen op basis van de criminaliteit geregistreerd door de politiediensten. In het algemeen gaat men er van uit dat criminaliteitsschattingen op basis van een slachtofferschapssenquête de 'werkelijk criminaliteit' beter representeren dan de geregistreerde criminaliteit. Voor een aantal delicten zijn de cijfers verzameld door een slachtofferschapssenquête ongetwijfeld betrouwbaarder dan de geregistreerde cijfers van de politie, voor wie heel wat criminaliteit 'verborgen' blijft (zie 2.5). Toch vertoont ook de informatie afkomstig uit slachtofferschapssenquêtes soms belangrijke tekortkomingen.

---

¹ Verder zullen we trouwens zien dat de concepten en hypothesen uit de (beleidsrelevante) literatuur, voor hun operationalisering en toetsing vaak ook niet meer vragen dan eenvoudige, toegankelijke analysetechnieken.

Traditioneel worden daarbij drie punten aangeraakt in de literatuur. Ten eerste blijven alle vormen van slachtofferloze misdaad buiten beeld. Men denke bijvoorbeeld aan delicten zoals corruptie en belastingontduiking. Ten tweede is er doorgaans weinig aandacht voor het slachtofferschap van buitenlanders (inwonend of toerist). Ten derde zullen de meeste slachtofferschapsonquêtes ook een grove onderschatting van geweld binnen het gezin maken. In hoeverre de geregistreerde criminaliteit het daadwerkelijk beter doet op deze drie punten, is nog maar de vraag natuurlijk. Een laatste tekortkoming wordt veroorzaakt doordat de veiligheidsmonitor slechts een beperkt aantal delicten bevroegd.

Door het verzamelen van gegevens over het slachtofferschap van de bevolking, biedt de veiligheidsmonitor alternatieve cijfers voor de cijfergegevens die worden opgesteld op basis van de processen-verbaal opgesteld door de politiediensten. Naast de bevraging van het slachtofferschap en het aangiftegedrag van de respondenten, komen ook andere thema's ter sprake, zoals woonbuurtproblemen (inschatting die burgers maken van de problemen in de buurt), onveiligheidsgevoelens (subjectieve, door de respondenten beleefde onveiligheid), opvattingen over het politiefunctioneren, en de sociaal-demografische achtergrondkenmerken van de respondent. Deze gegevens worden vooral verzameld als achtergrond om een veiligheidsbeleid te ontwikkelen op federaal en lokaal vlak. Meer algemeen kunnen deze gegevens, mits ze op de juiste wijze te contextualiseren, eveneens gehanteerd worden in politieel en victimologisch onderzoek.

1.3. Aanlevering van de data

De resultaten van de bevraging worden door de dienst CGF van de federale politie opgevolgd en verwerkt. Na elke bevraging levert ze een tabellenrapport af onder twee vormen. Enerzijds publiceert men kruistabellen van de verschillende vragen met een aantal achtergrondkenmerken van de respondenten of huishoudens. Verder worden een aantal indicatoren en slachtofferpercentages per lokale entiteit weergegeven. Bij deze tabellen wordt een leeswijzer voorzien ter interpretatie van de aangeleverde cijfers. Indien men echter zelf de data van de veiligheidsmonitor wil analyseren, kan men ook vragen de data-files aan te leveren. Deze files worden aangeleverd als een databestand van het statistisch pakket SAS. Deze files kunnen echter ook makkelijk met het concurrerende statistisch pakket SPSS worden geopend². Naast deze

---

² In een syntax-file voert men volgende regel in : GET SAS FILE "naamfile", en de file opent in SPSS.

specifiek statistische software pakketten is het tevens mogelijk om heel wat van de hier uitgewerkte (eenvoudige) tabellen in Excel aan te maken.

Het bestand van de veiligheidsmonitor wordt steeds in twee formats aangeleverd. In de gewone file, de 'personenfile', zijn de indicatoren gegroepeerd per respondent, met zijn of haar victimisatie-profiel en alle andere kenmerken. Daarnaast wordt ook een (alternatieve) slachtofferschappenfile aangeleverd, waarin elk slachtofferschap is opgenomen samen met een reeks kenmerken van de persoon die slachtoffer werd. In deze file zijn de variabelen dus gegroepeerd per slachtofferschap. In de personenfile is de onderzoekseenheid het individu, in deze 'slachtofferschappenfile' is de onderzoekseenheid het slachtofferschap. Een belangrijk voordeel van deze alternatieve file is het feit dat het aantal onderzoekseenheden wordt opgedreven. Eén respondent kan immers meerdere malen per jaar slachtoffer zijn van hetzelfde delict. Eén individu met vijf slachtofferschappen in de normale file worden vijf 'onderzoekseenheden' (slachtofferschappen) met als gemeenschappelijk kenmerk dat ze bij hetzelfde individu plaatsgevonden hebben.

Doordat niet alle achtergronds- en meningsvariabelen uit de individuele file worden overgenomen heeft de slachtofferschappenfile het grote nadeel dat heel wat informatie verloren gaat. Aangezien het gaat om een slachtofferschappenfile worden de niet-slachtoffers hier niet in opgenomen. Dit maakt het onmogelijk om slachtoffers en niet-slachtoffers via dit bestand te vergelijken. Daarnaast treedt er een verlaging op in het meetniveau van slachtofferschap : de metrische variabele (hoe vaak slachtoffer van ...?) wordt een categorische variabele (welke type delict?). Een bijkomend nadeel van de alternatieve slachtofferschappenfile is het buiten het beeld plaatsen van een eventueel samengaan van slachtofferschap van meerdere en/of verschillende delicten bij hetzelfde individu. Dit heeft als gevolg dat belangrijke concepten uit de victimologische literatuur, zoals bijvoorbeeld 'herhaald slachtofferschap', niet langer operationaliseerbaar zijn met de geleverde indicatoren. Om bovenstaande redenen zullen we bij de analyses in principe steeds de personenfile gebruiken -tenzij uiteraard de slachtofferschappenfile inhoudelijke voordelen zou bieden bij de analyse.

Een probleem bij de aanlevering van beide datasets is het ontbreken van een systematisch codeboek. In het codeboek worden wel de verschuivingen in de vraagstelling van de elkaar opvolgende bevestigingen weergegeven. De organisatie van de variabelen in de dataset zijn door al deze wijzigingen echter niet steeds meer geordend per deelthema. Het werken met het codeboek en de dataset wordt hierdoor een waar puzzelwerk.

2 Analyse mogelijkheden van de veiligheidsmonitor

Bij de bevraging van het slachtofferschap van de respondent worden vragen gesteld op een verschillend aggregatieniveau. Het slachtofferschap van een aantal delicten werd op individueel niveau bevraged, het slachtofferschap van andere delicten werd op gezinsniveau bevraged. Met andere woorden : voor een aantal delicten, zoals bv. autodiefstal, wordt aan de respondent gevraagd of hij/zij **of iemand anders uit het gezin** slachtoffer werd, terwijl voor andere delicten, zoals bv. lichamelijk geweld, enkel het slachtofferschap van de respondent zelf wordt bevraged. De reden om de bevraging zo te organiseren is eenvoudig : voor het slachtofferschap van sommige delicten is het slachtofferschap zeer moeilijk vast te stellen op een strikt individueel niveau. Een auto kan het bezit zijn van één lid van een gezin of van beide partners. Bij diefstal van de auto is het niet duidelijk of slechts één van de partners, beiden of zelfs heel het gezin zich slachtoffer voelt. Om dubbelzinnigheden te vermijden, werden alle delicten waarbij enige twijfel over de aard van het slachtofferschap kan ontstaan op gezinsniveau bevraged. In concreto gaat het hier steeds om delicten waarbij woningen of transportmiddelen betrokken zijn. Dit betekent dat het slachtofferschap van een aantal delicten op geaggregeerd niveau worden bevraged. Niet 'geografisch geaggregeerd' volgens NIS-sectoren, gemeenten,... zoals de Gics, maar dus 'geaggregeerd volgens gezin'.

Door het slachtofferschap aldus te bevragen, dienen bij de analyse van slachtofferschap ook twee verschillende wegingscoëfficiënten worden gebruikt, afhankelijk van het *soort slachtofferschap*. De implicatie daarvan voor de analyse van de veiligheidsmonitor is dat er met twee wegingscoëfficiënten wordt gewerkt. WGGL³ is de wegingscoëfficiënt voor individueel slachtofferschap (en andere individuele kenmerken). Wanneer ook wordt gewerkt met niet-individueel slachtofferschap, dient worden gewogen met WGHUIS⁴. Het is evident dat slachtofferschap bevraged op gezinsniveau in de analyse enkel in verband kan worden gebracht met andere gezinskenmerken ; gezinnen hebben immers geen individuele kenmerken zoals geslacht en leeftijd⁵.

---

³ Een weging voor leeftijd en geslacht.

⁴ Een weging voor huishoudkenmerken.

⁵ Net zoals slachtofferschap kunnen uiteraard ook andere kenmerken zowel op individueel als gezinsniveau worden bevraged -bijvoorbeeld 'inkomen'.

2.1. De frequentie van slachtofferschap

De veiligheidsmonitor biedt de mogelijkheid de omvang van slachtofferschap van criminaliteit te meten. Daartoe worden de respondenten bevraagd naar slachtofferschap van 18 verschillende delicten voor een periode van één jaar. De federale monitor is representatief voor België en de Gewesten, de lokale monitoren zijn representatief binnen hun gemeente of stad. Doordat de lokale monitoren geen random steekproef zijn uit alle Belgische gemeenten, maar integendeel werden gekozen omdat ze een veiligheids- en samenlevingscontract hebben, mag men de bevindingen van een lokale monitor niet veralgemenen naar andere steden en gemeenten. Mits inachtneming van deze beperkingen kan men de omvang van het slachtofferschap vergelijken tussen de inwoners van verschillende regio's, en de steden of gemeenten (met vergelijkbare kenmerken) waar een lokale monitor werd georganiseerd. Naast dergelijke vergelijkingen 'in de ruimte' kan men aan de hand van de tweejaarlijkse veiligheidsmonitor ook vergelijkingen maken over tijd. De voorwaarde hiervoor is dat de enquêtevragen (zo veel mogelijk) onveranderd blijven. Op die manier kan de veiligheidsmonitor een interessante bijdrage leveren aan het maatschappelijk-politiek debat rond de vermeende toename van de criminaliteit in onze hedendaagse Westerse samenleving. Wordt deze 'toename' eigenlijk wel bevestigd door de veiligheidsmonitor?

Er zijn uiteraard ook beperkingen aan de mogelijkheden van de veiligheidsmonitor. De belangrijkste beperking heeft te maken met het feit dat het bevroegde slachtofferschap telkens een periode van één jaar betreft, waardoor men slachtofferschap patronen over perioden langere dan één jaar niet kan vaststellen en operationaliseren -althans niet op een persoonlijk niveau. De enquête wordt weliswaar regelmatig herhaald, maar verloopt op basis van een anonieme steekproef, waarbij dus niet elk jaar telkens dezelfde personen worden bevraagd. Daarmee blijven een aantal lange-termijn-slachtofferschap fenomenen, beschreven in de victimologie, buiten het onderzoeksbereik van de veiligheidsmonitor. Het belangrijkste voorbeeld van zo'n fenomeen is het zogenaamde 'herhaald slachtofferschap': uit de literatuur kennen we het fenomeen van een zeer kleine groep mensen die jarenlang systematisch een extreme mate van victimisatie vertonen. Dit herhaald slachtofferschap is dermate belangrijk dat zij de algemene slachtoffer- en criminaliteitsstatistiek sterk beïnvloeden. De veiligheidsmonitor biedt echter niet de nodige indicatoren om deze bijzondere groep slachtoffers te identificeren. Een andere beperking van de veiligheidsmonitor vloeit voort uit de manier waarop de bevraging naar slachtofferschap werd georganiseerd. De bevraging van het slachtofferschap op individueel en geaggregeerd niveau, met als gevolg dat bij de analyse met twee verschillende wegingscoëfficiënten moet worden gewerkt, leidt er toe dat men nooit alle delicten samen kan overschouwen. Men moet de analyses met

individueel slachtofferschap strikt gescheiden houden van de analyses met gezinsslachtofferschap. Daardoor kan men geen indicator maken voor het slachtofferschap van alle delicten. Dit betekent ook dat men de vergelijkingen over tijd en ruimte niet kan maken voor het slachtofferschap van alle delicten tegelijk, enkel voor de bevroegde delicten afzonderlijk. Men kan bovendien geen individuele achtergrondskennmerken (zoals bv. geslacht, leeftijd, opleiding...) hanteren in de analyse van huishoudslachtofferschappen.

Een derde beperking van de veiligheidsmonitor die voor ogen moet worden gehouden is de onmogelijkheid tot interpretatieve vergelijking met de criminaliteitscijfers uit de Gics. In de veiligheidsmonitor worden slechts 18 delictvormen bevroegd, terwijl in de Gics gebruik wordt gemaakt van een zeer uitgebreide lijst delicten. Daarenboven zijn de delictvormen geregistreerd in de Gics niet reduceerbaar tot de 18 delictvormen bevroegd in de monitor⁶.

In de veiligheidsmonitor wordt het slachtofferschap van 18 delicten bevroegd. Volgende tien delicten werden op gezinsniveau bevroegd :

De volgende vragen hebben betrekking op gebeurtenissen waarmee uzelf [en/of leden van uw huishouden] mogelijk werden geconfronteerd en dit gedurende de voorbije twaalf maanden.

(Hoe vaak) is er de afgelopen 12 maanden ....

- In uw woning ingebroken waarbij er iets gestolen werd?
- In uw woning een poging tot inbraak geweest zonder dat er iets gestolen werd?
- Een auto van uw huishouden gestolen?
- Iets gestolen uit een auto van uw huishouden?
- Iets gestolen of vernield aan de buitenkant van een auto van uw huishouden?
- Een motor van uw huishouden gestolen?
- Iets gestolen of vernield aan een motor van uw huishouden?
- Een bromfiets van uw huishouden gestolen?
- Een fiets van uw huishouden gestolen?
- Iets anders van uw huishouden beschadigd of vernield, bijvoorbeeld beschadiging van brievenbus, vernielingen aan een fiets, graffiti op de muur, ingeslagen ruit?

---

⁶ Zo wordt bijvoorbeeld in de veiligheidsmonitor gevraagd naar het buitenhuis slachtofferschap van diefstal met drie categorieën (met geweld, zonder geweld en bij afwezigheid). In de Gics komen ook diefstal categorieën voor zoals gewone diefstal, zakkenrollerij, diefstal tussen echtgenoten, ..., die niet kunnen gevat worden binnen de delictvormen gebruikt binnen de monitor.

Naast de 10 vragen naar slachtofferschap op gezinsniveau, wordt ook het slachtofferschap bevraagd van 7 delicten (en een restcategorie) waarvan het slachtofferschap en de gevolgen strikt individueel zijn :

Na deze vragen die op alle leden van uw huishouden betrekking hadden, volgen een aantal vragen die betrekking hebben op de feiten waar uzelf als persoon slachtoffer van was.

(Hoe vaak) bent u de afgelopen 12 maanden :

- buitenshuis bestolen geweest terwijl de dief daarbij gebruik maakte van geweld of dreigde met geweld? Bijvoorbeeld uw portemonnee, uw portefeuille of uw handtas werd uit uw handen gerukt.
- Buitenshuis van iets bestolen geweest dat u zelf aanhad of bij had. En dit zonder dat er gebruik werd gemaakt van of gedreigd met geweld? Bijvoorbeeld diefstal van uw portemonnee, portefeuille of handtas.
- Buitenshuis bestolen geweest terwijl u niet op de plaats van de diefstal aanwezig was? Bijvoorbeeld diefstal van onderdelen van uw fiets of geld of uw jas uit een kleedkamer.
- Slachtoffer geworden van lichamelijk geweld? Het gaat hier niet om het lichamelijk geweld dat eventueel werd gebruikt bij een diefstal.
- Bedreigd met lichamelijk geweld, zonder dat deze bedreiging werd uitgevoerd?
- Slachtoffer geweest van een vluchtmisdrijf in het verkeer?
- Lastig gevallen geweest omwille van seksuele redenen?
- Slachtoffer geworden van andere strafbare feiten of misdrijven?

Ter illustratie bekijken we enkele tabellen met onderzoeksresultaten op basis van de federale monitor 2000 . Voor elk delict werd aan de respondenten gevraagd of ze er al dan niet slachtoffer van geworden zijn. Indien men hierop bevestigend antwoordde werd de vraag gesteld naar het aantal keren. Voor de tabellen hebben we gekozen om deze informatie uit beide vragen samen te voegen in een nieuwe variabele. Op die manier kan men aan de hand van één tabel alle informatie overzichtelijk weergeven.

Het delict met het meest slachtoffers in de veiligheidsmonitor 2000 is het autovandalisme (gezinsslachtofferschap). Het delict met het kleinste aantal slachtoffers is diefstal met geweld (individueel slachtofferschap).

AUTOVANDALISME		
Aantal keer slachtoffer per jaar	Aantal respondenten:	Percentage respondenten:
0	4183	79.9
1	728	13.9
2	229	4.4
3	63	1.2
4	11	.2
5	11	.2
6	2	.0
10	3	.1
12	1	.0
15	1	.0
20	1	.0
23	1	.0
TOTAAL	5233	100
MISSING	767	

Bron: Federale monitor 2000

DIEFSTAL MET GEWELD		
Aantal keer slachtoffer per jaar	Aantal respondenten:	Percentage respondenten:
0	5937	99.1
1	49	.8
2	5	.1
3	2	.0
TOTAAL	5994	100
MISSING	7	

Bron: Federale monitor 2000

We zien dat bij het slachtofferschapcijfers van het meest voorkomende delict dat toch zo'n 80% van de Belgische (autobezittende) gezinnen geen enkele maal geconfronteerd werd met

autovandalisme in het bevroegde jaar. Zeven van de 5233 gezinnen werden tienmaal of meer mee geconfronteerd in dat jaar. Gezinnen zonder wagen werden hier uiteraard buiten beschouwing gelaten -vandaar ook het hoge aantal 'ontbrekende' respondenten ('missing'). Voor het slachtofferschap van diefstal met gebruik van geweld door de daders komt wel de hele bevolking in aanmerking -vandaar hier slechts zeven missings⁷. We zien dat minder dan een 1% van de Belgische bevolking slachtoffer wordt van diefstal met geweld in één jaar. Slechts zeven personen op 5994 werden meer dan éénmaal slachtoffer van diefstal met geweld in dat jaar.

Men kan ook het slachtofferschap voor een aantal delicten samen bekijken. Zo kan men bijvoorbeeld een meer algemeen beeld van slachtofferschap van vandalisme krijgen door het slachtofferschap van autovandalisme en slachtofferschap van het vandalisme aan huis samen te nemen. We krijgen volgende tabel :

VANDALISME		
Aantal keer slachtoffer per jaar	Aantal respondenten:	Percentage respondenten:
0	3976	76.0
1	800	15.3
2	264	5.0
3	111	2.1
4	35	.7
5	28	.5
6 en meer	21	.4
TOTAAL	5233	100
MISSING	767	

Bron: Federal Monitor 2000

Net zoals in de tabel voor autovandalisme komen ook hier enkel de autobezittende gezinnen in aanmerking voor respons : we hebben dan ook opnieuw 767 missings⁸. Wel zien we dat het

⁷ Dit kan te wijten zijn aan tal van oorzaken , zoals een respondent die het zich niet kan of wil herinneren, men kan ook weigeren te antwoorden, er kunnen ook vergissingen voorkomen bij het afnemen of verwerken van de vragenlijst,...

⁸ Dit betekent dat elk slachtoffer van huisvandalisme dat geen slachtoffer werd autovandalisme deze vraag heeft beantwoord.

percentage niet-slachtoffers in deze tabel lager ligt dan het percentage niet-slachtoffers enkel voor autovandalisme. Dat is logisch : uiteraard niet alle slachtoffers van huisvandalisme werden ook slachtoffers van autovandalisme. 24% van de Belgische bevolking werd minstens éénmaal slachtoffer van vandalisme ; dit is 3.1% meer slachtoffers voor vandalisme dan enkel voor het autovandalisme. Dit vertelt ons ook dat 3.1% van de bevolking slachtoffer werd van huisvandalisme zonder slachtoffer te worden van autovandalisme.

Maar, zoals eerder opgemerkt, er zijn beperkingen aan de sommering van slachtofferschap in de veiligheidsmonitor. Men moet steeds het individueel gemeten slachtofferschap in de analyses gescheiden houden van het slachtofferschap gemeten op gezinsniveau. Zo kan men bv. geen cijfer berekenen voor alle pogingen tot diefstal waarmee de gemiddelde Belg jaarlijks wordt geconfronteerd, omdat daarvoor slachtofferschap voor delicten zoals 'inbraak met diefstal' en 'diefstal met geweld' samen zou moeten kunnen beschouwen. Vooral jammer is het feit dat men uiteindelijk geen algemeen cijfer voor slachtofferschap kan berekenen. Daarom pleiten wij ervoor te manier van bevragen naar slachtofferschap, en meer bepaald het gezinsslachtofferschap te herzien. Men zou bij de bevraging van deze delicten aan de respondenten ook expliciet te vragen geen rekening te houden met het slachtofferschap van gezinsleden. Op die manier kan men even goed dubbelzinnigheden uitschakelen, en bovendien alle gegevens zodanig verzamelen dat ze in éénzelfde analyse kunnen worden opgenomen.

De limieten van het slachtofferschap dat samen kan worden gesommeerd worden bepaald door het meetniveau en de wegingscoëfficiënten : men kan alle slachtofferschap van individuele delicten en alle slachtofferschap van de delicten gemeten op gezinsniveau samen beschouwen. Men moet zich dan echter afvragen in hoeverre men dan nog met inhoudelijk zinvolle categorieën werkt.

Individueel slachtofferschap :som alle individueel gemeten feiten		
Aantal keren slachtoffer	Aantal personen	Percentage
0	4985	83,45
1	595	9,96
2	193	3,22
3	94	1,57
4	38	0,64
5	18	0,30
6	16	0,27

7	6	0,11
8	5	0,08
10	7	0,11
12	3	0,05
14	1	0,01
15	2	0,04
16	1	0,01
17	1	0,02
18	2	0,03
20	2	0,03
30	1	0,01
31	1	0,02
50	1	0,02
63	1	0,02
99	3	0,04
Total	5974	100
Missing	26	
Totaal	6000	

Gezinsslachtofferschap : som alle feitengemeten op gezinsniveau ⁹		
Aantal keren slachtoffer	Aantal personen	Percentage
0	3535	67,69
1	963	18,44
2	393	7,51
3	177	3,39
4	63	1,21
5	46	0,88
6	12	0,24
7	11	0,21
8	6	0,12

⁹ Slachtoffers van delicten met moto's en bromfietsen en fietsen werden buiten beschouwing gelaten, wegens een te hoog oplopend aantal missing cases : teveel mensen kunnen deze vragen niet beantwoorden, gewoon omdat zij in het gezin geen moto/bromfiets/fiets bezitten

9	5	0,10
10	3	0,05
11	1	0,01
12	3	0,05
13	2	0,03
14	1	0,02
16	1	0,02
21	1	0,02
22	1	0,01
23	1	0,02
Total	5223	100
Missing	777	
Totaal	6000	

Ook wanneer men alle individueel slachtofferschap samen beschouwd, blijft het aandeel niet-slachtoffers groot : nog steeds minder dan 20% van de bevolking wordt jaarlijks geconfronteerd met één of meer individueel slachtofferschap. Uit het feit dat het percentage slachtoffers nauwelijks toeneemt wanneer men op individueel niveau het slachtofferschap van de verschillende delicten sommeert, betekent dat in hoofdzaak het steeds dezelfde mensen zijn die slachtoffer worden. Wat gezinsslachtofferschap betreft is het cumulatief effect iets sterker : voor de som van alle gezinsdelicten wordt ongeveer 33% van de Belgische gezinnen geconfronteerd met minstens één slachtofferschap per jaar.

Hiermee komen we meteen ook bij het grote nadeel van het onderscheid individu-gezin in de vragenlijst van de veiligheidsmonitor : men kan het slachtofferschap niet sommeren in één indicator van alle bevraagde delicten. Men kan de onderzochte bevolking niet opdelen in een groep slachtoffers (van elk bevraagd delict) versus een groep niet-slachtoffers (geen enkel delict).

2.2. Sociaal-demografische determinanten van slachtofferschap

In de beleidsgerichte victimologie gaat heel wat aandacht uit naar de socio-demografische en culturele kenmerken van slachtoffers. Is slachtofferschap gelijk verdeeld onder de bevolking, of worden bepaalde bevolkingsgroepen vaker slachtoffer dan anderen (voor bepaalde delicten)? Op dit soort vragen kan de veiligheidsmonitor een antwoord bieden.

In de vragenlijst worden een aantal sociaal-demografische kenmerken bevraagd, die vaak met slachtofferschap in verband worden gebracht. De belangrijkste voorbeelden van zo'n kenmerken zijn 'leeftijd' en 'geslacht'. In menig onderzoek maakt men de vaststelling dat mannen en jongeren sterk oververtegenwoordigd zijn onder de slachtofferpopulatie. Niet de ouderen, niet de vrouwen, maar de jonge mannen lijken de grote slachtoffers in onze samenleving. Aan de hand van de veiligheidsmonitor kunnen we de nodige indicatoren operationaliseren om bovenstaande veronderstelling te toetsen voor de Belgische situatie in het algemeen, of voor een specifiek gewest of gemeente.

Om het slachtofferschap voor verschillende geslachten en leeftijden te vergelijken, berekenen we het gemiddeld aantal slachtoffers (voor een delict) per geslachts- of leeftijds categorie. In SPSS kan men daartoe de analyse-optie 'compare means' gebruiken. Het voordeel van deze analyse-optie is ten eerste de intuïtieve duidelijkheid (iedereen weet wat een gemiddelde is), en ten tweede is deze techniek, in tegenstelling tot de traditionele (bivariate) regressietechnieken, niet gevoelig is voor niet-normaal verdeelde variabelen (zoals slachtofferschap duidelijk bleek te zijn, zie 2.1)¹⁰.

Slachtoffer van :	GESLACHT		TOTAAL		SIG	ETA
	Gem. Man	Gem. Vrouw	Ge-middelde	N		
DIEFSTAL AFWEZIG	0,02	0,04	0,03	5995	.428	.010
DIEFSTAL ZONDER DR GEW	0,03	0,05	0,04	5995	.000	.055
DIEFSTAL MET DR GEWELD	0,01	0,01	0,01	5994	.358	.012
BEDREIGING GEWELD	0,22	0,12	0,17	5998	.000	.045
LICHAMELIJK	0,06	0,02	0,04	5998	.001	.041

¹⁰ Let wel, individuele kenmerken zoals leeftijd en geslacht kunnen we ook enkel in verband brengen met slachtofferschap gemeten op individueel niveau.

GEWELD						
SEXUEEL MISDRIJF	0,00	0,07	0,03	5996	.000	.063
VLUCHTMISDRIJF VERKEER	0,04	0,03	0,04	5999	.181	.017
ANDER MISDRIJF	0,05	0,10	0,08	5983	.411	.011

In deze tabel wordt het gemiddeld aantal slachtoffers per delictvorm berekend voor mannen en vrouwen. In de tabel zijn percentagecijfers opgenomen, die men moet vermenigvuldigen met 100 om het gemiddeld aantal slachtoffers voor een bevolkingsgroep te krijgen. Bijvoorbeeld, bij 'diefstal bij afwezigheid' scoren de mannen .02 ; dit betekent dat de Belgische man gemiddeld 2 keer per jaar slachtoffer wordt van diefstal bij afwezigheid¹¹. Om na te gaan of de verschillen in gemiddeld slachtofferschap tussen beide categorieën groot genoeg zijn, wordt ETA berekend en de significantie. ETA is een asymmetrische maat voor de sterkte van de samenhang tussen twee variabelen X en Y. De afhankelijke variabele moet metrisch zijn. De onafhankelijke variabele mag om het even welk meetniveau hebben. Er is analogie tussen de correlatiecoëfficiënt en ETA. Het enige belangrijke verschil is dat er bij de ETA geen achterliggend lineair model aanwezig is¹². ETA meet dus niet de lineaire samenhang, maar de samenhang ongeacht de vorm ervan. Het kwadraat van ETA (de correlatieratio) geeft de proportie reductie in de voorspellingsfout weer (gemeten als variantie), die wordt verkregen wanneer bij het voorspellen van de Y-waarden op X wordt gesteund.

In deze tabel zien we dat het gemiddeld aantal slachtoffers van mannen en vrouwen voor 'diefstal bij afwezigheid', 'diefstal met geweld(sdreiging)', 'vluchtmisdrijf in het verkeer' en 'ander misdrijf' niet verschilt. Mannen zijn daarentegen meer slachtoffer dan vrouwen van diefstal zonder geweld(sdreiging), 'bedreigingen met geweld' en 'lichamelijk geweld'. Vrouwen van hun kant zijn vaker dan mannen slachtoffer van seksueel geweld. De verschillen zijn echter steeds zeer klein: de hoogste ETA-kwadraatwaarde (voor seksueel geweld) bedraagt 0,004 of een reductie in voorspellingsfout van 0,4%.

¹¹ Indien men meer informatie wenst over de totstandkoming van dat gemiddelde, kan men de frequentie-verdeling van het slachtofferschap voor diefstal bij afwezigheid voor mannen bekijken.

¹² Aangezien slachtoffers niet normaal verdeeld zijn, is het aangeraden met deze maat te werken.

Slachtoffer van :	LEEFTIJD ¹³					TOTAAL		SIG	ETA
	Gem. 15-24	Gem. 25-39	Gem. 35-49	Gem. 50-64	Gem. 65+	Gemiddelde	N		
DIEFSTAL AFWEZIG	0,035	0,086	0,018	0,010	0,003	0,028	5995	.158	.033
DIEFSTAL ZONDER DR GEW	0,049	0,05	0,03	0,049	0,035	0,041	5995	.095	.036
DIEFSTAL MET DR GEWELD	0,0226	0,006	0,008	0,013	0,010	0,011	5994	.029	.042
BEDREIGING GEWELD	0,447	0,197	0,146	0,086	0,038	0,166	5998	.000	.117
LICHAMELIJK GEWELD	0,109	0,076	0,025	0,013	0,006	0,040	5998	.000	.094
SEXUEEL MISDRIJF	0,084	0,038	0,030	0,016	0,021	0,034	5996	.025	.043
VLUCHTMISDRIJF VERKEER	0,033	0,056	0,050	0,027	0,008	0,035	5999	.000	.081
ANDER MISDRIJF	0,033	0,058	0,040	0,173	0,080	0,077	5983	.493	.024

In de tabel zien we dat de invloed van leeftijd over het algemeen sterker is dan de invloed van geslacht op het bevroegde slachtofferschap. Vooral voor 'bedreigingen met geweld' en 'lichamelijk geweld' is er een duidelijk verschil tussen de verschillende leeftijdsgroepen : het gemiddeld aantal slachtoffers van geweld(sdreiging) ligt duidelijk hoger in de jongere leeftijdsgroepen dan onder de ouderen. Voor de andere delicten valt op dat het verband niet lineair is.

Naast indicatoren voor leeftijd en geslacht levert de veiligheidsmonitor uiteraard ook andere sociaal-demografische indicatoren die in verband kunnen worden gebracht met slachtofferschap. Zo worden ook het inkomen, beroep, woonplaats, sociale statuut, preventiegedrag, aantal kinderen, kenmerken van de partner en kinderen... van de respondent bevroegd, allemaal indicatoren die het mogelijk maken het fenomeen slachtofferschap nader toe te lichten. Voor een derde en laatste voorbeeld bekijken we onderstaande tabel voor slachtofferschap gemeten op gezinsniveau. Het gezinskenmerk waarmee we het gezinsslachtofferschap in verband plaatsen , is het gezinsinkomen.

	GEZINSINKOMEN			TOTAAL		SIG	ETA
	Gem. Laag	Gem. Midden	Gem. Hoog	Ge-middelde	N		
GELUKTE INBRAAK	0,038	0,037	0,049	0,043	4339	.337	.023
MISLUKTE INBRAAK	0,076	0,060	0,090	0,078	4334	.047	.038
AUTODIEFSTAL	0,008	0,011	0,016	0,013	3794	.388	.022
DIEFSTAL UIT AUTO	0,049	0,048	0,080	0,065	3795	.005	.053
VERNIELING AAN AUTO	0,294	0,282	0,348	0,318	3795	.101	.035
DIEFSTAL MOTO	0,024	0,021	0,018	0,020	329	.970	.014
VERNIELING AAN MOTO	0,024	0,028	0,019	0,022	328	.909	.024
DIEFSTAL BROMFIETS	0,018	0,011	0,057	0,036	330	.186	.101
DIEFSTAL FIETS	0,077	0,079	0,109	0,095	3200	.083	.039
VANDALISME AAN HUIS	0,124	0,105	0,117	0,116	4340	.768	.011

Uit bovenstaande tabel leiden we af dat er voor twee delictsoorten een verband is tussen inkomen en aantal keren slachtoffer. De huishoudens met een hoger inkomen hebben een hogere kans op slachtofferschap van mislukte inbraak en diefstal uit auto's. Ook hier weer is het verband zeer zwak. Voor de overige delictvormen is er geen significant verschil tussen mensen uit verschillende inkomensklassen.

Hoewel de respondenten worden bevraagd voor een groot aantal socio-demografische kenmerken, ontbreken er toch nog een paar belangrijke indicatoren in de vragenlijst van de veiligheidsmonitor. Een eerste belangrijk hiaat is het ontbreken van een grondige indicator voor het uitgaansgedrag en de participatie aan het sociale verenigingsleven van de respondenten. Dergelijke gedragskenmerken worden regelmatig aangehaald als een mogelijke verklaring voor de *oververtegenwoordiging* van jonge mannen in de slachtofferpopulatie. De belangrijkste reden die ter

¹³ De leeftijd van de slachtoffers is uiteraard ook een metrische variabele, maar werd gecodeerd in vijf 'traditionele' leeftijdsgroepen : 15-24 jaar, 25-34 jaar, 35-49 jaar, 49-64 jaar, en de 65-plussers. Op die manier wordt het aantal

verklaring wordt aangehaald is het specifieke gedrag van deze groep : zowel jongeren als mannen brengen significant meer tijd buitenshuis door dan respectievelijk ouderen en vrouwen. Dit argument is gebaseerd op twee vaststellingen uit sociologisch onderzoek. Ten eerste blijkt dat mannen toch nog altijd meer gaan werken dan vrouwen, waarvan een groot deel in onze samenleving nog steeds als huisvrouw werkt. Ook jongeren gaan gemiddeld meer (buitenshuis) werken dan ouderen, om de eenvoudige reden dat ouderen eens boven de 60 op pensioen gaan. Ten tweede blijkt ook dat mannen (en in mindere mate ook jongeren) meer participeren aan het sociale verenigingsleven. Vrouwen participeren opvallend minder aan het verenigingsleven, ten voordele van huiselijke activiteiten.

Een tweede hiaat is het ontbreken van een indicator voor politieke stemgedrag. Immers, thema's als onveiligheid en criminaliteit leven sterk onder de bevolking, en worden ook steeds belangrijker in het Belgische (en Europese) politieke debat. In menige analyse van criminologen, sociologen en politicologen worden zowel de ervaringen met criminaliteit als meer subjectieve gevoelens van onveiligheid, die in de veiligheidsmonitor uitgebreid worden bevraagd (zie hieronder), vaak in verband gebracht met de politieke oriëntatie en het stemgedrag van de mensen. Voelen mensen die kiezen voor extreem-rechts zich daadwerkelijk ook onveiliger dan de rest van het electoraat? Hebben ervaringen als slachtoffer van (bepaalde vormen van) criminaliteit een invloed op de politieke oriëntatie?

2.3. Slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens

Een thema dat bijzonder veel aandacht krijgt in de victimologie, is de zogenaamde 'fear-victimisation-paradox'. Het gaat hier in essentie om het verband tussen onveiligheidsgevoelens en effectief slachtofferschap. In tegenstelling tot wat men kan verwachten, blijkt uit menig onderzoek dat het onveiligheidsgevoel kleiner is onder slachtoffers dan onder niet-slachtoffers, die dus een sterker onveiligheidsgevoel hebben.

Het begrip 'onveiligheidsgevoel' is echter niet eenduidig te definiëren en krijgt in het debat over veiligheid en in de literatuur een waaier van betekenissen. Op de één of andere manier verwijst het begrip altijd wel naar *angst voor criminaliteit*, maar daarbij lopen de concrete invullingen en operationalisaties van het begrip soms sterk uit elkaar. Zo worden onveiligheidsgevoelens soms beschouwd (en gemeten als) als een soort algemene bezorgdheid over criminaliteit in de samenleving, soms worden onveiligheidsgevoelens vooral gezien als de persoonlijke angst voor victimisering. Anderen operationaliseren onveiligheidsgevoelens als een inschatting van de 'kans op slachtofferschap' of eerder als een inschatting van 'de negatieve impact van slachtofferschap'. En uiteraard zullen verschillende opvattingen rond de aard en definitie van 'onveiligheidsgevoelens' ook leiden tot verschillende onderzoeksresultaten rond de fear-victimization-paradox.

In de veiligheidsmonitor werden heel wat vragen opgenomen die als indicator voor een 'gevoel van onveiligheid' kunnen doorgaan. Van bij de eerste bevraging in 1997 werd een reeks van vragen gesteld die peilen naar het mijdingsgedrag van de respondent ; vanaf de bevraging in 2000 kwamen daar nog een aantal vragen bij, die de aandacht eerder richten op de risico-inschatting voor een aantal delicten. In de vragenlijst van de veiligheidsmonitor werden dus twee verschillende reeksen vragen rond onveiligheidsgevoelens opgenomen. Aangezien het om inhoudelijk duidelijk te onderscheiden dimensies van onveiligheidsgevoelens gaat, is het raadzaam ze bij de aanvang van de analyse gescheiden te houden. Onderstaande cijfers zijn de onderzoeksresultaten uit de bevraging van de Belgische bevolking in 2000.

Gebeurt het dat u :	Altijd	Vaak	Soms	Zelden	Nooit
bepaalde plekken in uw gemeente mijdt omdat u het niet veilig vindt? (N=5973)	7.5	8.3	15.6	16.6	52.0
vermijdt om open te doen voor onbekenden omdat u het niet veilig vindt? (N=5965)	20.1	10.7	20.0	19.0	30.2
Waardevolle spullen wegbrengt naar een plaats die u veiliger vindt dan uw huis? (N=5838)	19.4	11.8	15.2	11.5	42.2
Bij duisternis vermijdt weg te gaan van huis? (N=5965)	10.6	9.8	13.9	15.3	50.5

Bron: Federale monitor 2000

Welk risico meent u dat u loopt slachtoffer te worden van :	Heel groot risico	Groot risico	Klein risico	Heel klein risico
inbraak waarbij iets gestolen wordt? (N=5832)	5.4	23.4	49.6	21.6
lichamelijk geweld? (N=5867)	3.8	13.3	52.1	30.8
diefstal zonder geweld? (N=5860)	5.2	21.6	51.8	21.4
misdrif in het verkeer? (N=5849)	9.1	36.5	43.0	11.4

Bron: Federale monitor 2000

Op basis van bovenstaande tabellen kan men besluiten dat de Belgische bevolking zich over het algemeen toch vrij veilig voelt. Voor elke stelling geeft minstens 50% van de bevolking aan zich zelden of nooit de voorgelegde gedragsaanpassingen te maken (uit onveiligheidsgevoelens). Dezelfde tendens stellen we vast bij de risico-inschatting: meer dan 50% van de Belgen geeft voor de voorgelegde delicten telkens aan het persoonlijk victimisatie-risico klein of zeer klein in te schatten

We zagen eerder dat we tussen leeftijd en geslacht enerzijds en slachtofferschap anderzijds de *verwachte* verbanden ten dele terugvinden in de metingen van de veiligheidsmonitor, zeker voor een aantal delicten. Maar kunnen we ook de fear-victimization-paradox bevestigen voor België? Met andere woorden : zijn de jongeren en de mannen, desondanks hun victimisatie-profiel, toch minder bang voor criminaliteit dan ouderen en vrouwen? Wordt de stelling van de *onbevreesde jonge mannen* en de *bange oude vrouwen* bevestigd door de onderzoeksresultaten van de veiligheidsmonitor 2000?

Om deze vraag te beantwoorden moeten we eerst een meer algemene indicator voor mijdingsgedrag en voor risico-inschatting aanmaken. Immers, zoals we zien in bovenstaande tabel variëren de onveiligheidsgevoelens sterk in functie van de voorgelegde stelling. Om een meer algemene indicator voor onveiligheidsgevoelens te maken, kan men voor elke respondent tellen op hoeveel stellingen men aangeeft zich onveilig te voelen. In dit geval hebben we gekozen de twee eerste antwoordcategorieën als indicatoren van onveiligheid te beschouwen ; voor de eerste index met de vier stellingen over het mijden van bepaalde situaties zijn dat de antwoorden 'altijd' en 'vaak', voor de tweede index met de vier stellingen over de subjectieve inschatting van de slachtofferkansen zijn dat de antwoorden 'heel groot risico' en 'groot risico'. Respondenten die op elke vraag aangeven zich onveilig te voelen, krijgen op de nieuw gecreëerde mijdingssindex een score van 4 en op de nieuw gecreëerde risico-index een score van 4 . Iemand met een score van 2 vertoont voor twee van de vier beschreven situaties mijdingsgedrag¹⁴.

		Aantal personen	Percentage	Cumulatief Percent
Geen enkele situatie mijden	0	2698	45,8	46
Een situatie mijden	1	1665	28,2	74
Twee situaties mijden	2	845	14,3	88
Drie situaties mijden	3	450	7,6	96
Vier situaties mijden	4	236	4,0	100
Subtotaal		5895	100	
Missing		105		
Totaal		6000		

¹⁴ Men zou kunnen opteren om een algemene indicator voor onveiligheid te creëren op basis van een meer inhoudelijke analyse. De aangewezen techniek daarvoor is een factoranalyse, die ook verschillende inhoudelijke dimensies bij de onderzochte indicatoren op het spoor kan komen. Een factoranalyse is echter een metrische techniek geschikt voor de analyse van continue indicatoren, en mag eigenlijk niet worden gebruikt voor de analyse van schalen met minder dan 5 punten (zoals het geval bij de risicoinschatting)

		Aantal personen	Percentage	Cumulatief Percent
Geen enkel risico	0	2416	40,5	40,5
Risico op één misdrijf	1	1649	27,7	68,2
Risico op twee misdrijven	2	863	14,5	82,7
Risico op drie misdrijven	3	625	10,5	93,1
Risico op vier misdrijven	4	409	6,9	100,0
Subtotaal		5963	100	
Missing		38		
Totaal		6000		

Uit de eerste tabel blijkt dat bijna de helft van de respondenten geen enkele situatie mijdt. Slechts 11,6% van de Belgische bevolking geeft aan drie of vier situaties 'vaak of altijd' te vermijden, en geeft daarmee aan zich zeer onveilig te voelen (volgens deze index). Uit de tweede tabel blijkt dat zowat 40% van de respondenten het risico om slachtoffer te worden van de opgesomde misdrijven laag of onbestaand inschat. Slechts een kleine 7% van de mensen schat het risico op deze misdrijven (zeer) hoog.

Omdat de indexen variabelen op het hoogste meetniveau zijn, kan men het verband tussen indexen eenvoudig nagaan aan de hand van de Pearson correlatiecoëfficiënt r . De correlatie tussen de twee indexen van onveiligheid, met name het inschatten van risico's op slachtofferschap en het mijdingsgedrag, is vrij laag ($r = 0,300$ sign. 0,000), hetgeen erop wijst dat de twee indexen inhoudelijk verwijzen naar twee duidelijk verschillende dimensies van 'onveiligheidsgevoelens': de invloed van subjectieve risico-inschatting op het mijdingsgedrag dat de respondent aan de dag legt, blijkt zeer zwak. Om inhoudelijke redenen verkiest men in dit geval dus best beide indexen apart in de analyse te houden, en geen algemene onveiligheidsindex te creëren.

Geoefende onderzoekers kunnen de invloed van leeftijd en geslacht op het mijdingsgedrag enerzijds en op de risico-index anderzijds via een variantieanalyse onderzoeken. Hieruit blijkt dat leeftijd en geslacht een (beperkte) verklaring bieden voor het mijdingsgedrag. Ouderen en vrouwen hebben meer dan de anderen een uitgesproken mijdingsgedrag. Toch is het verband niet zeer sterk. Dit verband gaat – vreemd genoeg – niet op voor de risico-index. Mannen en vrouwen, ouderen en jongeren, schatten de risico's op criminaliteit even groot (in België).

We kunnen ook een vergelijkbare analyse uitvoeren door de gemiddelde indexscore te vergelijken voor jonge mannen, jonge vrouwen, oudere mannen en oudere vrouwen. Uiteraard zijn de hierboven gesignaleerde verbanden ook dan zichtbaar.

Om de hypothese van de fear-victimization-paradox systematisch te toetsen, kunnen we uiteraard ook het verband tussen onveiligheidsgevoelens en (individueel) slachtofferschap ook rechtstreeks proberen vast te stellen, door het gemiddeld slachtofferschap, bv voor lichamelijk geweld, in twee groepen die zich onderscheiden in hun onveiligheidsbeleving -bijvoorbeeld door diegenen die op alle items van de indexen een onveilige positie innemen, tegenover de rest. Ook hier blijven de twee aggregatieniveaus van de slachtoffersbepaling een hinderlijk gegeven : men kan het verband tussen onveiligheidsgevoelens en slachtofferschap enkel bestuderen voor de verschillende vormen van slachtofferschap afzonderlijk.

2.4. Beoordeling van de politiewerking en buurtproblemen

Niet alle thema's of onderzoeksvragen waarop de veiligheidsmonitor een antwoord kan bieden, hebben direct te maken met slachtofferschap of onveiligheidsgevoelens. Een ander belangrijk aandachtspunt in de veiligheidsmonitor is de mening van de respondenten over de politie in België. Daarbij komt een uitgebreide evaluatie van de politiewerking aan bod, zowel op een federaal niveau als op het lokale niveau van de eigen buurt of gemeente. Men heeft aandacht voor de meest uiteenlopende aspecten van het politiewerk: de houding ten aanzien van de bevolking, de aanspreekbaarheid, bereikbaarheid en aanwezigheid, de inzet, de eerlijkheid, de wijkwerking, de samenwerking met andere instanties, en de vriendelijkheid van de lokale EN federale politie wordt door de respondent geëvalueerd. Ook geeft de respondent aan waar volgens hem of haar de prioriteiten inzake politiewerking liggen, en hoe de politie presteert op die specifieke thema's. Al deze vragen leveren heel wat interessante beleidsinformatie. Zeker op lokaal beleidsniveau, met oog op de realisering van de nieuwe norm met betrekking tot politiewerk: de zogenaamde 'Community Policing' en de 'buurtgerichte politiewerking', waarin een nauwe betrokkenheid van de bevolking bij de politiewerking centraal staat. Aan de hand van de veiligheidsmonitor kan worden onderzocht in hoeverre een bevolking van een stad of gemeente zich daadwerkelijk betrokken voelt bij de werking van de lokale politie, evenals hoe tevreden zij eigenlijk zijn. Op basis van de federale monitor 2000 werden ter illustratie enkele tabellen in deze tekst opgenomen, over de wijkwerking en over de contacteerbaarheid van de politie :

Kent u uw wijkagent?	%
Ja, maar enkel van naam of gezicht	20
Ja, ik heb er al eens contact mee gehad	13
Ja, ik heb er af en toe contact mee	15
Neen	52
Totaal	100

Bron: federale monitor 2000

.Vindt u dat de politiediensten in uw gemeente...?	%
(Heel) makkelijk te contacteren zijn	71.7
Niet makkelijk, maar ook niet moeilijk te contacteren zijn	13.4

(Heel) moeilijk te contacteren zijn	14.9
TOTAAL	100

Bron: federale monitor 2000

We zien dat de kennis van de wijkagent door de bevolking zeer beperkt is.. De tevredenheid over de contacteerbaarheid van de politie daarentegen is veel beter : 71% van de Belgische bevolking vindt makkelijk zijn of haar weg naar de lokale politie. Ook hier kan men de analyses opsplitsen voor verschillende socio)demografische groepen : zijn jongeren, vrouwen, werkenden,... sneller of minder snel tevreden dan ouderen, mannen, werklozen,... over de verschillende aspecten van de politiewerking?

Met betrekking tot die buurtgerichte politiewerking, zou ook de vraag die in de veiligheidsmonitor wordt gesteld rond buurtproblemen zeer interessante informatie kunnen opleveren. Aan de respondent wordt een reeks van fenomenen voorgelegd, waarbij zij telkens moeten aangeven in hoeverre zij die fenomenen als problemen ervaren die de woonbuurt kenmerken¹⁵. Toch kan deze informatie zoals ze nu wordt verzameld de lokale beleidsmakers niet helpen bij het identificeren van 'probleemwijken' . Immers, om de de anonimiteit van de bevraging te garanderen, is niet alleen de naam maar ook het woonadres van de respondent uiteraard niet gekend. Dit betekent dat de verzamelde informatie niet op wijkniveau kan worden geïnterpreteerd. De vragen over de woonbuurt leveren wel een beeld over de algemene, 'gemiddelde' tevredenheid over de woonwijk, maar kunnen niet rechtstreeks worden gekoppeld aan bepaalde wijken. Zoals de lokale beleidsmakers in het actie-onderzoek rond de veiligheidsmonitor al veelvuldig aangaven, zou een lokaal beleid vooral gediend zijn met informatie die op wijkniveau wordt verzameld.

In de vragenlijst werden 4 antwoordcategorieën voorzien ('helemaal een probleem', 'eerder een probleem', 'eerder geen probleem', 'helemaal geen probleem'), die voor onderstaande tabel werden gereduceerd tot 2 categorieën)

---

¹⁵ Let wel, de formulering van deze vraag is veranderd over de jaren : in 1997 en 1998 werd gevraagd of [lijst fenomenen] **veel voorkomen** in de woonbuurt, in 2000 werd gevraagd of men [lijst fenomenen] **als een probleem ervaart** in de woonbuurt.

LIJST VAN BEVRAAGDE FENOMENEN	Het is helemaal/eerder een probleem	Het is helemaal/eerder geen probleem
Fietsendiefstal	27.85	72.15
Diefstal uit auto	39.16	60.74
Verkeeragressie	55.93	44.07
Geluidsoverlast verkeer	36.30	63.70
Geluidsoverlast andere	26.56	73.44
Bedreiging	15.73	84.17
Bekladde muren	19.40	80.60
Overlast groepen jongeren	25.02	74.98
Overdreven snelheid	65.42	34.58
Lastigvallen op straat	17.76	82.24
Rommel opstraat	39.73	60.27
Aanrijdingen	26.49	73.51
Vernieling cellen en hokjes	31.59	68.41
Inbraak	61.82	38.18
Geweld	21.51	78.49
Overlast door druggebruik	21.90	78.10
Autodiefstal	34.75	65.25

Bron : federale monitor 2000

We zien dat drie fenomenen door meer dan de helft van de Belgen als een probleem in de woonbuurt wordt ervaren : inbraak, verkeersagressie en overdreven snelheid. Het is opvallend dat verkeersonveiligheid hier meer als een probleem wordt ervaren dan bv. overlast of vandalisme op straat. Als men aan de woonbuurt denkt, dan denken vele mensen waarschijnlijk ook aan spelende kinderen op straat ; vandaar dat de verkeersveiligheid hier extra wordt benadrukt.

Zichtbare tekens van sociale of fysiek verval van wijken (social and physical incivilities) worden in de victimologische literatuur vaak in verband gebracht met onveiligheidsgevoelens. In de bevroagde lijst buurtproblemen komen een aantal van deze mogelijke tekens van verval voor. Onder social incivilities verstaat men zaken zoals mensen die door anderen worden

lastiggevallen op straat, of bv. geluidsoverlast door jongeren op straat. Onder physical incivilities verstaat men eerder verschijnselen zoals met graffiti bekladde muren, afval op straat, ingeslagen bushokjes. Deze 'incivilities' zouden, veel meer dan slachtofferschap, gevoelens van onveiligheid in de hand werken (de 'broken window'-theorie). Op dezelfde manier als bij voorgaande tabellen kan men deze theorie (deels) toetsen. Zo kan men nagaan of degene die zich zeer onveilig voelen (hoger score op de onveiligheidsindex) meer dan degenen die zich veel minder onveilig voelen (lage score op de onveiligheidsindex), deze tekens van verval als een daadwerkelijk probleem zien. Op die manier krijgen we een van de mate waarin gevoelens van onveiligheid en het opmerken van tekens van verval samenhangen. Men kan de analyse uitbreiden door dit verband zelf weer te vergelijken voor verschillende socio-demografische groepen.

2.5. De verborgen criminaliteit

Een ander belangrijk onderzoeksthema dat men aan de hand van de veiligheidsmonitor kan aansnijden, heeft betrekking op de zogenaamde *verborgen criminaliteit*. Men weet dat de geregistreerde criminaliteitsstatistiek een onvolledig beeld geeft van de gepleegde criminaliteit. Immers niet alle delicten worden gemeld door de slachtoffers en/of geverbaliseerd door de politiediensten. Criminaliteit die niet wordt geregistreerd door de politie, om welke reden ook, noemt men de *verborgen criminaliteit* of *dark-number-criminaliteit*. In de veiligheidsmonitor wordt niet alleen het slachtofferschap bevestigd, er wordt ook gevraagd wat er na het slachtofferschap verder gebeurde. Heeft het slachtoffer het delict gemeld en werd het geregistreerd door de politie? Aangezien de representativiteit van de steekproef altijd gekoppeld is aan een bepaalde bevolking, en niet aan een bepaald grondgebied -zoals dit het geval is voor de geregistreerde criminaliteit, (zie 2.6) kunnen de bevindingen van de veiligheidsmonitor nooit rechtstreeks worden gekoppeld aan de Gics (bovendien zijn ook de bevestigde delicttypen onvergelykbaar met de typologieën gehanteerd bij de geregistreerde criminaliteit). Dit neemt echter niet weg dat de veiligheidsmonitor toch een interessant en betrouwbaar beeld naar voren brengt van de meldings- en registratiepercentages van het slachtofferschap voor de verschillende delicten.

In onderstaande tabel werden ter illustratie de aangiftepercentages van slachtoffers van enkele delicten opgenomen, alsook de percentages meldingen waarvan de politie een proces-verbaal maakte -volgens het bevestigde slachtoffer :

DELICT-TYPE	% slachtoffers dat melding maakt	% meldingen dat door politie wordt geregistreerd
Lichamelijk geweld	41.12	72.7
Vluchtmisdrijf verkeer	41.04	72.9
Mislukte poging tot inbraak	49.77	66.5
Inbraak met diefstal	82.83	89.9
Autodiefstal	94.12	92.2

Bron : databank Federale Monitor, 2000

Opvallend is het grote verschil in melding voor de verschillende delicten. We zien dat voor de diefstaldelicten (inbraak met diefstal en autodiefstal) de meldingspercentages heel wat hoger liggen dan voor de andere delicten zoals lichamelijk geweld, vluchtmisdrijf, of een inbraak zonder

diefstal. De reden voor de hogere meldingspercentages bij diefstal zijn tweeledig. Ten eerste kan het slachtoffer hopen op een recuperatie van de gestolen goederen. Ten tweede zijn heel wat mensen ook verzekerd tegen verschillende vormen van diefstal. Om de diefstal voor de verzekeringsmaatschappijen te kunnen bewijzen, heeft men echter een aangiftebewijs van de politie nodig.

Het registratiepercentage ligt over het algemeen heel wat hoger dan het meldingspercentage : zelfs bij een mislukte poging tot inbraak wordt bijna in 70% van de gevallen een PV opgesteld. Wat echter vooral opvalt is dat we hier dezelfde relatieve tendens tegenkomen : delicten met diefstal worden niet alleen meer aangegeven door slachtoffers, zij worden ook vaker geregistreerd door de politie. Uiteindelijk spelen hier dezelfde redenen als bij de slachtoffers een rol. Bij een diefstal is de pakkans veel groter dan bv. bij een poging tot inbraak of bij lichamelijk geweld, omdat er een materiaal bewijs van de misdaad voor handen is. En ten tweede wordt ook meer geregistreerd door de rol van de verzekeringsmaatschappijen : in tegenstelling tot heel wat misdaden, waar het zinloos is een aangifte te doen wegens gebrek aan aanwijzingen of bewijs, houdt de politie rekening met het feit dat het voor het slachtoffer belangrijk is een PV op te stellen. Wanneer er niets te recupereren valt van de verzekeringen, liggen zowel het meldingspercentage als registratiepercentage duidelijk lager.

Deze cijfers, en dan vooral de cijfers van de meldingspercentages door slachtoffers, vertellen ons dat de Gics heel wat vertekening vertonen in vergelijking tot de reële criminaliteit. We zien ten eerste dat het percentage feiten dat wordt aangegeven door slachtoffers over het algemeen vrij laag is (buiten inbraak en autodiefstallen worden minder dan 50% van de bevraagde misdrijven aangegeven), en ten tweede zien we vooral ook dat er zeer grote verschillen in het aangifte-gedrag bestaan voor slachtofferschap van verschillende delicten. Omdat de delict-categorieën uit de GICS onmogelijk kunnen worden vergeleken met de categorieën uit de veiligheidsmonitor, blijven de analyse-mogelijkheden van de veiligheidsmonitor beperkt tot deze enigszins vage vaststelling. Uiteraard kunnen de bevindingen nader worden verduidelijkt aan de hand van de veiligheidsmonitor, door ook in deze context te kijken naar (eventuele) verschillen volgens geografische of sociaal-demografische kenmerken: men kan onderzoeken waar welke delicten door wie al dan niet gemeld (en geregistreerd) werden.

2.6. De pleegplaats en het victimisatie-risico

Zoals reeds opgemerkt is het individuele meetniveau van slachtofferschapsequêtes één van de grote voordelen van slachtofferschapsequêtes tegenover de geregistreerde criminaliteit, die enkel geaggregeerde cijfers produceert. Dit wil echter niet zeggen dat men ook met de veiligheidsmonitor niet naar slachtofferschap en criminaliteit kan kijken op een geaggregeerd niveau : men bestudeert niet langer het slachtofferschap van individuen of gezinnen, maar men bestudeert het slachtofferschap van geografische entiteiten zoals buurten, wijken, gemeenten, provincies,....

Absolute cijfers zijn op een geaggregeerd niveau echter weinig interessant, omdat aggregeren over geografische entiteiten verloopt, die sterk kunnen verschillen wat betreft de relevante kenmerken voor het onderzochte fenomeen. Een concreet voorbeeld : men kan het aantal gepleegde delicten in Brussel niet zomaar vergelijken met het aantal gepleegde delicten in een kleine gemeente : Brussel is vele malen groter, is veel dichter bevolkt en krijgt een zeer grote stroom van pendelaars dagelijks te verwerken. Bovendien is het percentage verpauperde bevolking in grote steden ook steeds hoger dan in kleine gemeenten. Als we dus de onveiligheid, het slachtofferschap, ... zinvol willen vergelijken tussen Brussel en die gemeente, moet met die bijkomende informatie over steden en gemeenten rekening houden. Daarom wordt in een geaggregeerde analyse meestal gebruik gemaakt van de zogenaamde criminaliteitsgraad. Deze criminaliteitsgraad relateert de absolute cijfers aan een kenmerk van de bestudeerde geografische entiteit (meestal de oppervlakte van de entiteit)¹⁶.

Wat betreft de berekening van deze (geaggregeerde) criminaliteitsgraden, zijn de resultaten op basis van de veiligheidsmonitor minder interessant dan de criminaliteitsgraden berekend op basis van de Gics. Immers, de veiligheidsmonitor meet het slachtofferschap van inwoners van een bepaald gebied, ongeacht de plaats waar men slachtoffer werd (binnen of buiten dat gebied), terwijl de geregistreerde criminaliteit het slachtofferschap dat voorkomt in een bepaald gebied meet -ongeacht of de slachtoffers al dan niet in dat gebied wonen. Dit betekent dan ook dat de gegevens verzameld in de veiligheidsmonitor niet representatief zijn naar geografische entiteit, enkel naar de bevolking van de geografische entiteit. Het enige slachtofferschap dat hier een uitzondering op maakt, is slachtofferschap van (poging tot) inbraak of vandalisme aan huis, hiervan kan men uiteraard nooit slachtoffer worden buiten de woongemeente. Maar voor alle andere delicten kan men dus geen uitspraken doen over de veiligheid van een bepaalde plaats ; men kan enkel iets zeggen over 'de onveiligheid van de inwoners van een bepaalde plaats'. En dat

---

¹⁶ Een meer uitgebreide analyse van de mogelijke noemers bij de berekening van een criminaliteitsgraad vind je in Pauwels, 2001, *De ene buurt is de andere niet* (dit rapport kadert ook binnen het Agora-project)

is iets helemaal anders, aangezien deze inwoners uiteraard niet alleen slachtoffer in hun woongemeente worden, zij kunnen overal waar zij gaan of geweest zijn slachtoffer worden.

Kan men op basis van de veiligheidsmonitor betrouwbare criminaliteitsgraden berekenen? Als aan twee voorwaarden wordt voldaan kan een slachtofferschapsenquête criminaliteitsgraden leveren. Ten eerste dienen alle geografische entiteiten waar iemand mogelijk slachtoffer kan worden (representatief) vertegenwoordigd te zijn in de steekproef, en ten tweede dient men dan ook voor elk slachtofferschap telkens de plaats van de misdaad te duiden. In de veiligheidsmonitor wordt aan de laatste voorwaarde voldaan ; het probleem situeert zich dan ook meestal rond de eerste voorwaarde. In de federale steekproef zijn alle gemeenten vertegenwoordigd, maar ze zijn niet representatief voor de Belgische gemeenten. De lokale monitoren zijn dan wel weer representatief, maar niet in alle Belgische gemeenten wordt een veiligheidsmonitor afgenomen, waardoor een aantal potentiële slachtoffers steeds buiten beeld blijven -namelijk zij die in andere gemeenten dan de onderzochte gemeenten wonen, maar toch slachtoffer worden in een onderzochte gemeente. Enkel indien het percentage slachtoffers binnen/buiten de gemeente een constante zou blijken voor alle Belgische steden en gemeenten (hetgeen helemaal onwaarschijnlijk is als men dan ook bv. Brussel met een kleine rurale gemeente moet vergelijken), kan men het victimisatie-risico van een populatie van een gemeente wel als een betrouwbare proxy beschouwen voor de criminaliteitsgraad van die gemeente.

Op gewestelijk niveau kan de veiligheidsmonitor wel betrouwbare criminaliteitsgraden berekenen: de drie gewesten zijn immers representatief vertegenwoordigd in de federale steekproef. Maar aangezien het gewestelijk niveau geen beleidsniveau is inzake criminaliteit en veiligheid hebben analyses op dat niveau weinig zin.

2.7. De contextualisering van de meting van slachtofferschap

Naast allerlei individuele en gezinskenmerken die het voorkomen van slachtofferschap voorspellen en/of verklaren, hebben ook nog een ander soort 'variabele' factoren een invloed op de slachtofferschapscijfers die de veiligheidsmonitor naar voren brengt. Deze 'variatie' heeft te maken met de keuzes die men moet maken inzake de manier waarop men de informatie bij de respondenten verzameld¹⁷.

In de eerste plaats denken we daarbij aan de bevragingmethode zelf. De veiligheidsmonitor wordt afgenomen via een telefonische¹⁸ bevraging. Omwille van een reeks onmiskenbare voordelen heeft deze interviewmethode de laatste jaren sterk opgang gemaakt. Deze voordelen zijn

- (1) lagere kosten -er zijn bijvoorbeeld geen kosten verbonden aan verplaatsingen van interviewers die een face-to-face enquête gaan afnemen
- (2) snelheid -telefonische interviewers kunnen een groot aantal respondenten bereiken in een relatief korte tijdsperiode. Interviewers kunnen de data direct in de computer ingeven die dan later de data kan verwerken
- (3) hoge respons -telefonische interviews geven toegang tot personen die anders niet zouden reageren op een postenquête of die zouden weigeren mee te werken met een persoonlijk interview
- (4) kwaliteit -een hoge kwaliteit van de verzamelde data kan bereikt worden wanneer interviewers centraal gevestigd zijn en wanneer supervisors er kunnen op toe zien dat de vragen door interviewers correct worden gesteld en kunnen controleren dat antwoorden op een juiste manier worden geregistreerd.)

Niettegenstaande de voordelen van het telefonisch interview, heeft deze methode ook belangrijke beperkingen die bij de interpretatie van de gegevens steeds voor ogen moeten gehouden worden. Een eerste nadeel is de weigerachtigheid om gevoelige onderwerpen telefonisch te bespreken. Denken we maar aan vragen in verband met slachtofferschap die gevoelig kunnen liggen en waar men, als slachtoffer, niet geneigd is om via de telefoon op te antwoorden. Een tweede nadeel is het afbreken van het interview. Respondenten kunnen makkelijk het interview beëindigen door de hoorn neer te leggen voordat het interview volledig werd afgenomen. Hierdoor dient men de

---

¹⁷ Het opsporen en identificeren van de effecten van deze keuzes is wat we de 'contextualisering van de meting van slachtofferschap' hebben genoemd.

¹⁸ Voor het telefonische onderzoek wordt gebruik gemaakt van het CATI-systeem (Computer Assisted Telephone Interviewing). Iedere interviewer beschikt over een PC. De vragen van de geprogrammeerde vragenlijst verschijnen één voor één op het scherm. De antwoorden worden onmiddellijk ingegeven. Op deze wijze kan de vragenlijst zonder problemen en fouten door de interviewer worden afgenomen en is data-entry achteraf niet nodig. Nadeel van het CATI-systeem is dat het minder geschikt is voor het gebruik van open vragen.

duur van een telefoonenquête beperkt te houden. Hoe meer tijd de enquête vraagt, hoe groter de kans dat ze voortijdig door de respondent wordt beëindigd. Een derde nadeel is dat men geen informatie kan verzamelen betreffende de niet-verbale reactie van de respondent. Een laatste beperking van telefonische interviews situeert zich op het niveau van het steekproefkader (lijst van alle eenheden waaruit wordt getrokken). Aangezien niet iedereen over een telefoon beschikt worden sommige personen reeds bij voorbaat uit de steekproef geweerd. Hetzelfde probleem stelt zich met personen die een geheim nummer hebben of die uitsluitend een mobiel nummer hebben. Dit zou geen probleem vormen wanneer kon worden verondersteld dat deze personen op de kenmerken die samenhangen met centrale onderzoeksvariabelen, niet systematisch verschillen van degenen die wel zijn opgenomen in het steekproefkader. Deze hypothese kan echter niet zonder meer worden aangenomen, en vraagt een eigen onderzoek. Het is bijvoorbeeld denkbaar dat bevolkingsgroepen uit lagere socio-economische klassen in mindere mate over een telefoon beschikken dan deze uit de hogere klassen. Dit kan resulteren in een onderschatting/overschatting van het voorkomen van bepaalde opvattingen of opinies.

Naast de bevragingmethode zijn er nog andere soort factoren die een invloed uitoefenen op de uiteindelijke cijfers die worden geproduceerd aan de hand van enquêtes -en dus ook aan de hand van de veiligheidsmonitor. Zo blijkt uit onderzoek dat ook de opbouw van een vragenlijst, en vooral de formulering van de vragen, een grote invloed uitoefenen op de uiteindelijke vaststellingen. Immers, het oordeel van een respondent is hoofdzakelijk gebaseerd op slechts een fragment van alle relevante informatie om te oordelen ; dat 'fragment' is toevallig waaraan men eerst denkt, en is aldus zeer beïnvloedbaar door suggestie. Die suggestie is meestal aanwezig in de vragenlijst van een survey, onder de vorm van inleidende tekstjes bij de verschillende vragen. Dergelijke 'informatie-activering' speelt een essentiële rol bij het opinievormingsproces, en bijgevolg ook bij het invullen van een enquête. H. Kury heeft bovenstaande redenering getoetst in een Duits onderzoek met experimenteel design. Hij heeft een bevraging in Hamburg, over de houdingen van de bevolking ten aanzien van het bestraffen van misdadigers, herhaald in Freiburg. Een deel van de populatie kreeg dezelfde vragenlijst en een ander deel kreeg een vragenlijst met enkele subtiele wijzigingen. Deze wijzigingen hadden betrekking op ofwel de inleidende tekstjes, ofwel de richting en de schaal van de antwoordcategorieën ofwel de algemene sfeer van de enquête (suggestieve opbouw). Uit het onderzoek blijkt dat de bevindingen van de survey telkens significant verschillen voor alle gemaakte veranderingen in de vragenlijst -zonder dat dus aan de inhoud van de vraag werd geraakt.

Tenslotte willen we er nog even op wijzen dat ook de werking van het collectief geheugen van een samenleving belangrijk kan zijn voor de contextulisering van een survey-meting. Immers, zoals beleidsmakers zelf aangeven, kunnen bepaalde gebeurtenissen of anekdotes (bv. gebeurtenissen in België rond Dutroux) het slachtofferschap van bepaalde delicten een andere betekenis geven. Meestal gaat het hierbij wel om korte termijneffecten, die wat impact betreft desalniettemin zeer belangrijk kunnen zijn.

Onderzoeksresultaten en bevindingen die voortkomen uit survey-onderzoek worden dus niet alleen beïnvloed door de gebruikte bevragingmethode, maar ook door het taalgebruik en de opbouw van de vragenlijst zelf, en de maatschappelijke context waarin de bevraging plaats heeft. Men moet bij de interpretatie van bevindingen dus ook zeer bedachtzaam tewerk gaan, en altijd stilstaan bij de mogelijke invloed die van de specificiteiten inzake organisatie, timing en formulering van de bevraging uitgaat.

3 Besluit en aanbevelingen

De Veiligheidsmonitor is een interessante bron van informatie inzake criminaliteit en slachtofferschap, die bovendien zeer complementair is met de Gics. De Gics bieden mogelijkheden tot geografische aggregatie die de veiligheidsmonitor niet kan bieden. De veiligheidsmonitor verzamelt dan weer een breed gamma aan informatie dat op individueel niveau werd verzameld, dat de Gics niet heeft. Naast de productie van victimisatie-cijfers biedt de veiligheidsmonitor veel bijkomende informatie die met victimisatie in verband kan worden gebracht, zoals onveiligheidsbeleving en sociaal-demografische kenmerken. Ook verzamelt de vragenlijst bijkomende informatie, zoals de beoordeling van de politiewerking en de woonbuurt, die zeer relevant kan zijn voor het beleid op lokaal niveau in het bijzonder. Toch kan de bruikbaarheid van het instrument worden verhoogd, mits een aantal aanpassingen en toevoegingen in de vragenlijst.

Ten eerste stellen we voor het slachtofferschap van alle delicten op individueel niveau te bevragen, en voor de delicten waarbij indirecte victimisatie mogelijk voorkomt, een vraag naar het slachtofferschap van dierbaren apart te bevragen. Deze alternatieve operationalisering biedt drie voordelen. Ten eerste kan men op die manier het slachtofferschap van alle delicten gezamenlijk in de analyse betrekken, en kan men aldus een algemene indicator voor slachtofferschap van alle delicten creëren. Ten tweede, door indirecte victimisatie te meten met aparte vragen, hoeft de meting van indirect slachtofferschap zich niet te beperken enkel tot het slachtofferschap van familieleden, maar kan men ook makkelijk voor andere personen uit de leefwereld van de respondent peilen naar slachtofferschap. In de vakliteratuur werd immers reeds uitgebreid gewezen op het feit dat indirecte victimisatie ook via directe victimisatie van kennissen en vrienden -of eenvoudigweg door observatie van criminele feiten- kan gebeuren. Bovendien kan men ten derde ook een vergelijkende analyse maken van de causale positie van directe en indirecte victimisatie ten aanzien van andere fenomenen, zoals onveiligheidsgevoelens. Op die manier kunnen een aantal hypothesen uit de victimologie rond indirect slachtofferschap empirisch onderzocht worden.

Hoewel het steeds de terechte ambitie is een vragenlijst die wordt herhaald zo weinig mogelijk te veranderen, willen we ten tweede toch voorstellen een aantal bijkomende indicatoren in de vragenlijst op te nemen. We denken daarbij in de eerste plaats aan een aantal bijkomende indicatoren die peilen naar het uitgaansgedrag van de respondenten, dat mogelijk een belangrijke verklaring biedt voor victimisatieverschillen, en zeker ook aan indicatoren voor de politiek-

ethische oriëntatie van de respondent, dat in vele politieke analyses in verband wordt gebracht met onveiligheidsgevoelens en slachtofferschap. Ook indicatoren voor een aantal andere concepten uit de victimologie, zoals bv. secundaire victimisatie (een negatieve reactie van de omgeving ten aanzien van slachtoffers), zouden interessante toevoegingen kunnen zijn voor de vragenlijst van de veiligheidsmonitor.

Ten derde willen we even stilstaan met de moeilijkheden met betrekking tot het codeboek van de veiligheidsmonitor. Voor de bevraging van 2000 werd geen nieuw codeboek aangemaakt. Het codeboek van 1998 is echter gedateerd wegens een aantal veranderingen in de vragenlijst van de veiligheidsmonitor. Hierdoor wordt het werken met de databank zeer lastig, hetgeen de lokale analist in het bijzonder kan ontmoedigen.

Ten vierde en tenslotte willen we toch nog even pleiten voor de organisatie van een bevraging op een kleiner geografisch niveau dan de gemeenten. Een veiligheidsbeleid wordt in grote mate lokaal gevoerd, doch het meetinstrument ter ondersteuning van dat beleid kan geen differentiërende analyses maken voor de verschillende wijken en buurten binnen de lokale gemeenten. We weten wel dat de buurtmonitoren hoofdzakelijk op basis van financiële overwegingen achterwege werden gelaten vanaf de bevragingsronde in 2000. Toch geloven wij dat die monitoren noodzakelijk zijn, omdat ze zich kunnen richten op specifieke probleembuurten, en dat ze uiteindelijk vanuit een beleidsperspectief bruikbaar zijn dan de bestaande lokale monitoren die worden afgenomen op gemeentelijk niveau.

Geraadpleegde literatuur

Billiet, J., L. Waterplas & J. Loosveldt (1992). *Context effects as substantive data in social surveys*, in : Schwartz & Sudman (eds.), *Context effects in social and psychological research*. New York: Springer

De Clerck & Scharff (1997). *Handboek veiligheidsmonitor*. Brussel : Algemene Politiebestuursdienst, Afdeling Politiebeleidsondersteuning

Farrel, G., C. Philips & K. Pease (1995). *Like taking candy. Why does Repeat Victimization Occur?*, in: *British Journal of Criminology*, 35(3)

Fattah, E.A. (1993). *Research on fear of crime: some common conceptual and measurement problems*, in: Bilsky, Pfeiffer & Wetzell (eds.), *Fear of crime and criminal victimization*. Stuttgart: Enke Verlag

Fattah, E.A., (1991). *Understanding Criminal Victimization*, Prentice Hall, Englewood Cliffs.

Fiselier, J. (1983). *Enige kanttekeningen bij een aantal beleidsimplicaties van victim surveys*, in: *Tijdschrift voor Criminologie*, (2)

Frankfort-Nachmias, C. & D. Nachmias (1995). *Research methods in the social sciences*. Londen : Arnold.

Hajnal, I, et al. (2000). *Multilevelanalyse op de gegevens van de Veiligheidsmonitor*. Onderzoeksverslag van de Afdeling voor Dataverzameling en Analyse, in opdracht van het DWTC, Brussel

Kahneman, D. & A. Tversky (1974). *Judgement under uncertainty: heuristics and biases*, in : *Science*, 185

Kury, H. (1994). *The influence of the specific formulation of questions on the results of victim studies*, in: *European Journal on Criminal Policy and Research*, 2(4)

Kury, H. & M. Würger (1993). *The influence of the type of data collection method on the results of the victim surveys*, in: Alvatti del Frate, Zkevic & Van Dijk (eds.), *Understanding Crime. Experiences of Crime and Crime Control*. Rome: UNICRI

Lagrange, R.L., et al. (1992). *Perceived risk and fear of crime: Role of Social and Physical Incivilities*, in: *Journal of Crime and Delinquency*, 29

Lambert, A.J., T. Burroughs & A.L. Chasteen (1998). *Belief in a just world and right-wing authoritarianism as moderators of perceived risk*, in: , Montada & Lerner (eds.), *Responses to victimizations and belief in a just world*. New York: Plenum Press

Mayhew, P. (1994). *Comment on 'Victimization surveys'*, in: *European Journal on Criminal Policy and Research*, 2(4)

Oosterveld, P. & H. Vorst (1996). *Methoden voor vragenlijstconstructie*, in: *Nederlands Tijdschrift voor Psychologie*, 51

Pattyn, B. & L. Van Liedekerke (2001). *Angst en onzekerheid in de moderne samenleving*. Discussietekst voor het seminarie van 11 mei 2001, Pauscollege, Leuven, aan de vooravond van de Multatuli-lezing met Mary Douglas en Robert Putnam

Pauwels, L., (2001). *De ene buurt is de andere niet: Exploratie van mogelijkheden tot contextualisering van veelvoorkomende criminaliteit op buurtniveau*. Rapport in kader van het Agora-project, in opdracht van het DWTC

Pleysier, S. et al. (2000). *Actieonderzoek Veiligheidsmonitor*. Eindrapport in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken (APSD/PBO), Brussel

Schoen, E.D., P.R. Defize & M. Bakker (2000). *Methodologische evaluatie van de Politie-monitor Bevolking*. TNO-rapport

Ponsaers, P., G. Vervaeke & J. Goethals (2001). *De veiligheidsmonitor. Behoeftendetectie bij de bevolking*. Brussel: Politeia

Swyngedouw, M., et. al. (eds). (1998). *De (on)redelijke kiezer: onderzoek naar de politieke opvattingen van Vlamingen. Verkiezingen van 21 mei 1995*. Leuven: Acco

Tulloch, M. (2000). *The meaning of age differences in the fear of crime. Combining quantitative and qualitative approaches*, in: *British Journal of Criminology*, 40

Van Kerckvoorde, J. (1992). *Verkrachting gestegen, statistiek voortvluchtig* in: *Panopticon*, 13(3)

Van Kerckvoorde, J. (1995). *Een maat voor het kwaad? Over de meting van criminaliteit met behulp van officiële statistieken en door middel van enquêtes*. Leuven: Universitaire Pers

Van Kerckvoorde, J. & T. Peters (1993). *De international crime survey. Een voorstelling van de resultaten voor België*, in: *Panopticon*, 14(4)

Warr, M. (1984). *Fear of victimization : why are women and the elderly more afraid?*, in: *Social science quarterly*, 65

Winkel, F.W. & C.H.D. Steinmetz (1990). *Slachtofferschap en angst voor criminaliteit : een schokverwerkingsmodel*, in: Winkel, F.W. & Van der Wulf (eds.), *Angst voor criminaliteit : theorie, onderzoek, interventie*. Lisse: Swets & Zeitlinger

Walklate, S. (1998). *Excavating the fear of crime: fear, anxiety or trust?*, in: *Theoretical Criminology*, 2(4)

Wittebrood, K. (2001). *Onveiligheidsbeleving en slachtofferschap in westerse geïndustrialiseerde landen. Een multilevel-analyse*, in: *Tijdschrift voor Criminologie*, 43(2)